

zualizovaný. Vždyť držel s Hospodinem, skoro sám v celé judské společnosti, držel s božími dějinnými záměry a volal ty nahore i ty dole k **obratu a pravdivému jednání**. Tož hledme na nábožensko-sociálně-politickou realitu – tj. idealitu i my, „dnešníci“ pod svými živými deštníky, které jsme si pořídili proti božím lijavcům.

Milan Balabán

LOGIKA EVANGELICKÉ BOHOSLUŽBY

Pavel Filipi, Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika, Praha: Kalich 2011, 271 stran.

Vedle vícero liturgik z katolického prostředí jsme se po dlouhých letech dočkali také české evangelické liturgiky. Není to však liturgika omezená pouze na praxi Českobratrské církve evangelické, z níž autor sám pochází, ani jen na prostředí protestantismu, ale s ekumenickou erudicí, zkušeností a nadhledem sobě vlastním vede Pavel Filipi plodný rozhovor především s bohoslužbou rané církve, s katolickou tradicí a s reformační teologií. Nezůstává omezen jen na české prostředí, ale do rozhovoru vstupuje oblast německá i anglosaská. Tím dostává tato kniha velkou dialogickou šíři, neztrácí v ní však svůj vlastní jasný profil.

Filipi se ovšem nesnaží pouze hájit svoji českobratrskou tradici, ze které vychází. Ukazuje, že bohoslužebná liturgie má mít jasnou logiku – jak historickou, tak teologickou. Hledá proto vhodnou podobu bohoslužby pro současnou dobu a současný stav liturgického a souvisejícího bádání. Odtud vyplývají jeho postoje k teologii bohoslužby obecně i k jejím jednotlivým částem. A to

vše s odvahou a s vědomím zodpovědnosti za své teologické vhledy, které Filipi za nic neschovává: „Evangelický teolog, který staví Písmo nad tradici, se může dovolávat Písma jen nepřimo: Bible sama mu poskytne jen vzdálený rámeček pro jeho úvahy. Nezbude mu, než aby z pozadí Písma a opřen o průzkum tradice (tradic) formuloval ‚teologii bohoslužby‘ sám v očekávání, že výsledek bude sdostatek obecný a otevřený, aby nemohl být považován za jeho vlastní svéhlavost – a zase tak určitý, aby umožnil kritický přístup k tradičnímu materiálu“ (21). Tuto střední cestu se dle mého soudu Filipimu podařilo udržet na výbornou.

Ve své liturgice se Filipi věnuje pouze teologii bohoslužby, nepojednává o liturgii křtu, ordinace nebo kazuálíí, jak sám upozorňuje hned v úvodu (9). Kniha tak zůstává koncentrovaná na to nejdůležitější liturgické dění v jeho dvojohňkové podobě: na bohoslužbu jako bohoslužbu slova a její eucharistickou část.

V první, teoretičtější části se autor věnuje přístupům k bohoslužbě a její teologii z mnoha rozmanitých stran: Svůj předmět, evangelickou bohoslužbu, vymezuje Filipi poměrně široce: Vedle konkrétní praxe církví vzešlých z reformace v sobě nese evangelická bohoslužba stálý odkaz k evangeliu jako svému nejvyššímu kritériu. Počátek evangelické bohoslužby se tedy nedatuje až reformací, nýbrž počátkem hlásání evangelia (16). Tím autor brání zbytečnému vymezování vůči ostatním a otvírá si široké pole pro vzájemné přesahy jednotlivých tradic. Evangelickou bohoslužbu v jejím reformačním provedení pak charakterizuje jako dění, které zdůrazňuje především Boží svobodu (a tím také svobodu účastníků bohoslužby), úz-

kostlivě se brání jakékoli idolatrii, koná se vždy s lidem a klade velký důraz na porozumění tomu, oč v bohoslužbě jde. Zároveň jí ale často chybí rozměr tajemství, často je dílem jen jednoho muže či jedné ženy a tím je málo „demokratická“. Střed bohoslužby tvoří slovo: čtené a zvěstované. Formy bohoslužby jsou proměnlivé, což přispívá na jedné straně k otevřenosti novým prvkům, na druhé straně k nepřehlednému množství variant (17–21).

Základem jeho dalších úvah je pak Filipiho vlastní teologické pojetí bohoslužby (kap. I. 2): je to komplexní dění, v němž nám Bůh slouží i naslouchá. Takto má bohoslužba performativní a konstruktivní povahu. Děje se mezi časy, je tedy jakýmsi provizoriem, ale zároveň nezbytností, protože je prostorem, v němž zní k účastníkům vnější slovo (*verbum externum*), které se právě zde smí a má stát také slovem zvnitřněným (*verbum internum*). Bohoslužba tak má právem dvě části: zvěstování, které člověk přijímá, a eucharistii, kde člověk na přijaté slovo také reaguje. Bohoslužba ovšem nikdy nebude dokonalá: koná se jen někdy, jen někde a účastní se jí jen někteří. Je to „předchut“ Božího království (33). Proto má ovšem zároveň zástupný význam. Bohoslužba je místem zvěstování evangelia, tím však je také místem aktualizace Božího soudu. Křesťanská bohoslužba tak světu přináší naději i hrozbu, když zvěstuje Boží vládu. Tím je každá bohoslužba také politickým aktem *sui generis*. Zároveň se ovšem bohoslužba od ostatního profánního dění odlišuje tím, že nemá žádný další účel, je účelem sama v sobě, je „přerušením“ v proudu života (38) a „událostí bezpříkladné koncentrace“ (39).

Po krátké kapitole z dějin bohoslužby (I. 3.) se Filipi věnuje komponentám bohoslužby (I. 4.): Upozorňuje, že slovo a svátost k sobě v bohoslužbě nerozlučně patří a že tedy evangelické zřídkavé slavení Večeře Páně ochuzuje bohoslužbu o jeden její podstatný prvek. Zároveň však dodává, že časté vysluhování ještě nemusí znamenat povinné přijímání (71). Věnuje se modlitbám, kde zdůrazňuje jejich společný charakter, a proto je při bohoslužbách vhodnější modlitba předem formulovaná než spontánní. Podtrhuje význam duchovních písní a zpěvu, které umožňují vyjádřit obsahy víry ještě jinak než jen racionálně a logicky. Upozorňuje na kononický rozměr bohoslužby, do něhož patří také sbírka, ohlášky a přímlyvy. V kapitole o účastnících bohoslužby (I. 5.) Filipi zdůrazňuje, že bohoslužba je záležitostí všech přítomných, i když mají samozřejmě různé role. Proto je záhodno posilovat dialogické prvky bohoslužby a je také třeba o bohoslužbě, jejích částech a jejich významu mluvit. V kapitole o času bohoslužby (I. 6.) probírá stručně strukturu liturgického roku, zmiňuje otázku svátků svatých, věnuje se neděli a denní modlitbě. Pak přichází na řadu pojednání o prostoru bohoslužby (I. 7.), tedy o bohoslužebných místnostech a jejich vybavení, včetně otázky obrazů, hudebního doprovodu a technického vybavení. V kapitole o hermeneutice (I. 8.) je zmíněn význam symbolů a rituálů, které přispívají k jasné struktuře bohoslužby, jež je pak pro účastníka čitelnější. Spadá sem i pojednání o bohoslužebné řeči, postojích, gestech a pohybech, o oděvech a barvách.

V druhé části knihy probírá Filipi postupně jednotlivé části bohoslužby podrobněji. Předesešlá tomu krátké zamyš-

lení nad možnostmi a kritérii inovace bohoslužby a jejích prvků (II. 9.), kde se zasazuje o bohoslužbu současnou, která však bude současnému člověku poskytovat zároveň prostor stabilní, vkusný a krásný.

Částečně už první část knihy, ale především její část druhá přináší řadu zcela konkrétních a zdůvodněných návrhů, jak by měla bohoslužba ve svých jednotlivých částech vypadat. To ocení každý, kdo nad podobou evangelické bohoslužby přemýšlí – ať už jako vítaná vylepšení, anebo jako provokativní pobídnutí k hlubšímu kritickému promýšlení. S Filipim lze samozřejmě na řadě míst polemizovat, je však nutné najít jasné argumenty, protože autorova pozice je zdůvodněná a drží si od začátku do konce svou logiku. Uvádím některé z Filipiho konkrétních návrhů, které by stály za další diskuzi:

Umístit do kostela trvale na vhodném místě nádobu pro vodu křtu, aby byla vedle stolu jako symbolu večere Páně trvale připomínána také svátost křtu (124). Zvážit používání kytary při bohoslužbách, protože nevede melodii (126). Přijmout kladný postoj ke znamení kříže (159). Raději nezařazovat úkon kajcnosti již v enarxi, protože hrozí „liturgická manipulace“ (179). Vrátit se k tradici trojího čtení (SZ, NZ, epištoly) (190). Nezakončovat kázání slovem „amen“, pokud kázání nekončí krátkou modlitbou nebo doxologií; za vyústění kázání do modlitby se Filipi přimlouvá jako za vítanou navigaci, jak převést duchovní obsah kázání do životní praxe (192n). Nemluvit o „vysluhování“ ani o „slavení“ večere Páně, večere Páně se prostě „koná“ (197). Individuální kalichy jsou přípustné pouze při zachování kalicha sdíleného (201).

V přímluvné modlitbě by neměla chybět úmrtí členů sboru ani narození nových (231). Do přímluvné modlitby by měl vstupovat lid a modlitba by měla mít ustálenou strukturu (233). Gesto požehnaní nikoli s otevřenými dlaněmi k lidu, ale vzhůru (242).

Výslovně chci upozornit na Filipiho teologický koncept absoluce a požehnaní, který je dle mého soudu zásadním přínosem do diskuze i praxe: vedle tradiční deprekativní (vyprosme si požehnaní) a exhibitivní formy (uděluji vám požehnaní) navrhuje Filipi formu „anunciační“ nebo „atestační“, kdy celebrant odpuštění nebo požehnaní „ani nevyprosuje, ani neudílí, nýbrž *zvěstuje* či *dovšvědčuje*. [...] Soudím, že toto je v reformačních církvích forma vysoce přiměřená, ne však často užívaná“ (184n). Recenzent z vlastní praxe jednak potvrzuje platnost obou částí poslední citované věty, jednak s vděčností vůči autorovi dotvrzuje, že se mu tato forma absoluce a požehnaní velmi osvědčila.

Filipio svízně a stručně napsaná liturgika vybízí ke čtení, promýšlení a další diskuzi. Autor sám ví, že čtenář by na řadě míst uvítal podrobnější rozvedení a delší pojednání o některých důležitých otázkách, uložil si však „redukční dietu“ (9). Nicméně i v této dietní formě se jedná o knížku velmi cennou a skvěle napsanou, na konci doplněnou také o malý glosář použitých termínů, seznam zkratk, rejstřík pojmů a biblických míst a také o výběrovou bibliografii. Filipi přesvědčivě ukazují, že také evangelická bohoslužba má a má mít jasnou a promyšlenou logiku liturgie, aby tak mohla být skutečným pozváním k oslavě.

Petr Gallus